

Марина Кеда (Чернігів, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ НОВІСТИЧНИХ СТУДІЙ В. ПІСКОРСЬКОГО: ПРОБЛЕМИ ПАДІННЯ ФЛОРЕНТІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В статті розглядається формування поглядів В. Піскорського на ключові проблеми історії Європи Нового часу. Особливу увагу приділено аналізу його дослідження "Франческо Ферруччі та його час", в якому розглядаються причини занепаду демократичних установ Флоренції в кінці XV – на початку XVI ст.

Ключові слова: В. К. Піскорський, Франческо Ферруччі, Флорентійська республіка, Модерна Європа.

Постать і спадщина Володимира Костянтиновича Піскорського (1867 – 1910) неодноразово ставали предметом спеціальної уваги сучасних українських і російських дослідників: О. Новікової [7; 8; 9], І. Пичугіної [11], В. Дятлова [3], П. Моціяки [6]. Детальній історіографії цього питання присвячена спеціальна розвідка [1]. О. Труш у дисертаційному дослідженні "Науково-педагогічна та громадська діяльність В.К.Піскорського" (2009) вперше зробила спробу комплексного аналізу життєвого шляху та наукового доробку історика [12].

Проте, багатоаспектність наукової творчості видатного вченого зумовлює необхідність і обґрунтованість подальших досліджень його доробку. В. Піскорського в історіографії оцінюють передусім як медієвіста, спеціаліста з історії Іспанії та Франції, позаяк далеко не останню роль у спадщині вченого посідають праці з інших періодів історії.

Зокрема, творчий доробок В. Піскорського особливо цікавий з огляду на становлення новістичних студій в Україні. Якщо медієвістика неодноразово ставала предметом уваги дослідників, то студії дореволюційних вчених українських земель Російської імперії з Нової історії на сьогодні залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлене низкою причин, зокрема, тим фактом, що переважна більшість праць дореволюційних учених з цього періоду історії так і не була опублікована, не ставши, таким чином, надбанням широкого загалу. Ще одним фактором, який

10. Піскорський В.К. Чомпи (рукопись) (указ.фонд).
11. Добнаш-Рождественская О.А. Культура западноевропейского средневековья / О.А. Добнаш-Рождественская. – М., 1987. – С. 241.
12. Піскорський В.К. О предмете, методе и задачах науки всеобщей истории / В.К. Піскорський. – Казань, 1906. – С. 14;
13. Піскорський В.К. Вступна лекція (Ніжин, 1905). // Архіви України. – 2002. – № 1-3 – С. 272–273.
14. Мильская Л.Т. Русский историк – испанист В. К. Піскорський. Проблемы испанской истории / Л.Т. Мильская, И.С. Пичугина. – М., 1975.

Олена Новікова (Київ, Україна)

ІТАЛІЙСЬКА ТЕМА В ДОСЛІДЖЕННЯХ В. К. ПІСКОРСЬКОГО

В статті розглядається внесок відомого вітчизняного вченого – медієвіста В. К. Піскорського у вивчення історії Італії доби Середньовіччя та Нового часу. Розглядаються його праці, статті, лекційні курси, присвячені науці, культурі Італії, боротьбі громадян Флоренції за демократичну республіку та робітників за свої права.

Ключові слова: Епоха Відродження, Флоренція, Савонарола, Франческо Ферруччі, чомпі, Гарібальді, гонфалоньери, сеньйорія.

Olena Novikova (Kyiv, Ukraine)

ITALIAN THEME IN V. K. PISKORSKIY'S RESEARCHES

The article "Italian theme in V. K. Piskorskiy's Research" deals with the issue of the scientist's legacy in the field of Italian history. Doctor of General History V. K. Piskorskiy (10.08.1867 – 03.08.1910) is known in historical science as a merited researcher of Spain and Portugal, the founder of Russian and Ukrainian Hispanic Studies. At the same time he also put himself on record in the study of Italian history. His work on the downfall of the Republic of Florence and its hero Francesco Ferrucci was published in the late 19th century. Piskorskiy developed an extensive course of lectures on the history of Italy and the parts concerning her culture and art in Middle and Modern History courses, published articles on higher education system and new editions on Italian history. In his late years V. K. Piskorskiy commenced working on a monograph on the uprising of the Florentine weavers, a time ahead of other scientists to explore this field. An untimely death hindered the historian from publishing a variety of works on Italian history.

Keywords: Renaissance, Florence, Savonarola, Francesco Ferrucci, chiompi, gonfalogneri, sinoria, Garibaldi.

нагороджений срібною медаллю історико-філологічного факультету університету св. Володимира. Неабияка заслуга в тому, що ця розвідка побачила світ, належить вчителю В. Піскорського професору Івану Васильовичу Лучицькому: саме він надав молодому історичу значну частину матеріалів.

Історія Флорентійської республіки була предметом уваги багатьох дослідників. Але в залежності від того, з якої точки зору розглядався період флорентійської історії кінця XV – першої половини XVI ст., його називали епохою Савонароли або Лоренцо Медичі, Макіавеллі або Мікеланджело Буонаротті. В залежності від цього в окремих працях основна увага дослідників була зосереджена або на історії політичної думки, або на історії мистецтва, релігії і т.д.

В. Піскорського ж цікавили набагато складніші питання. Власне його розвідка – це аналіз причин падіння Флорентійської республіки і детальні картини окремих епізодів останніх років і днів Флорентійської демократії. Для нас цей твір має особливе значення для з'ясування поглядів української університетської спільноти на проблеми формування модерної Європейської цивілізації, пов'язані з кризою Середньовіччя і переходом до Нового часу.

Втім, дослідження молодого науковця одразу зазнало певної критики з боку рецензентів А.І. Лемана [4] та А. Джирджетті [13]. Зокрема на російського публіциста А. Лемана книга В. Піскорського справила "дивне враження" через надмірне перевантаження фактами: "дрібниці нагромаджені на дрібниці, пусті виноска та примітки рясніють на сторінках і замість повної живих подробиць картини, автор подає безліч сирих нотаток, ретельно відмічаючи, що звідки взято. Цехи, адміністрація, магістратури, колегії, правосуддя, фінанси, військова рада, сільське населення – все це переплутано без будь-якої системи як в калейдоскопі, при цьому окремі частини викладені добре" [4, с. 487]. Зрештою він дивується, навіщо В. Піскорському взагалі знадобилось займатись "пригодами італійського кондот'єрі, якого він видає за героя" [4, с. 488]. Але на увагу заслуговує і сама особа рецензента. Анатолій Іванович Леман цікавився надто широким колом питань в найрізноманітніших сферах діяльності: потомствений дворянин, офіцер інженерних військ, отримав

стримував розвиток новістики, було поширене у свідомості науковців уявлення про "небезпечність" періоду Нової історії, сповненого революційними переворотами, писати про які необхідно було надзвичайно обережно. Відтак, значна частина цих матеріалів зберігається в архівосховищах і ще чекає на своїх дослідників. Така сама доля спіткала і ту частину доробку В. Піскорського, яка була привчена висвітленню суперечливих подій Нової історії. Поняття "свобода", "демократія", "рівність" відігравали надзвичайно важливу роль у становленні світогляду молодого вченого. Висловлювати відкрито своє захоплення європейськими демократичними ідеями натовді небагато хто міг собі дозволити. Тим більше це стосувалось академічного середовища. Розповідати про європейський шлях розвитку з університетської кафедри слід було досить обережно. Проте в своїх наукових студіях вчені могли дозволити собі більш сміливі розмірковування.

В українській історіографії всесвітньої історії в XIX ст. спостерігається помітна зацікавленість історією становлення європейських демократичних установ. Зокрема, професор Харківського університету М. Петров (1826–1887) досліджував феномен іспанського парламентаризму, згодом цю тематику на основі широкої джерельної бази розробляв вже сам В. Піскорський. Вивчення історії Флоренції кінця Середньовіччя – початку раннього Нового часу в цьому плані представляло для українських дослідників значний інтерес. С. Лиман простежує на теренах України певну історичну традицію, представлену іменами М. Луїна, О. Рославського-Петровського, М. Петрова, В. Авссенко, Д. Каченовського, І. Лучицького [5, с. 78–83]. Цей список може бути гідно продовжений ім'ям В. Піскорського, чий наукові студії припадають на кінець XIX – початок XX ст.

Володимир Костянтинович неодноразово звертався до історії Флорентійської республіки в контексті курсу лекцій з Нової історії, окремих лекцій про Савонаролу, Леонардо да Вінчі, Бокаччо з циклу "Доба Відродження" [7, с. 20]. Але останньому періоду історії флорентійської демократії вчений присвятив спеціальну працю "Франческо Ферруччі та його час: Нарис останньої боротьби Флоренції за політичну свободу (1527 – 1530)" [10]. Це дослідження він видав 1891 р. ще студентом, за що був

Критики його роботи були праві в тому, що автор намагається охопити надто велику кількість питань і з політичної сфери, і з економічної. Він вважає за необхідне висвітлити всі найдрібніші моменти, і боїться аби деякі важливі, на його думку нюанси не залишились поза увагою читача. Можливо, така амбіційність зумовлена і юнацьким максималізмом вченого-початківця. Зрозуміло, що в рамках однієї роботи охопити, і, тим більше, глибоко висвітлити таку кількість питань на належному науковому рівні об'єктивно неможливо. Але те, що не відповідало вимогам тогочасного пануючого позитивізму, справляло "дивне враження", виявляється більш актуальним в наш час: після реформації історичної науки, проведеної "школою Анналів", праця молодого дослідника скоріше відповідає критеріям сучасного історіописання. До того ж творчість Володимира Костянтинівича засвідчує, що він уже не був істориком-художником, істориком-філософом, як попередні покоління (М. Лунін, М. Петров). Натомість він історик-науковець і його праці розраховані на підготовленого читача, знайомого з основними історичними подіями. В цьому контексті праця "Франческо Ферруччі" – це скоріше glimpses історії Флоренції, окремі картини з одного сюжету, де автор більш детально зупинився на тих моментах, які здавались йому найбільш важливими для оцінки діяльності Ферруччі. Адже завданнями історичної науки він вважав "не тільки опис, але й з'ясування генези історичних явищ". Історію вважав "наукою про індивідуальне і конкретне, яке повинне слугувати основою для абстрактних соціологічних побудов" [9а, с. 45,47]. Відтак, його цікавлять не стільки найменші подробиці життя Ферруччі, скільки "причини падіння демократичної республіки й ті політичні й соціальні умови, за яких воно відбулось". Цим зумовлена й структура роботи й логіка викладу матеріалу.

Для написання своєї розвідки він залучив широку джерельну базу, вказуючи при цьому на низку "небезпек", пов'язаних з використанням творів окремих письменників, які були свідками тих бурхливих подій. Кожен з тогочасних істориків був представником тієї чи іншої партії, носієм певних державницьких поглядів, що, безумовно, накладало свій відбиток на якість інформації. Так, відзначаючи неабияку роль приватного

диплом Військово-медичної академії на звання зубного лікаря, відомий також як російський скрипковий майстер, письменник, публіцист, автор чисельних книг та брошур про скрипку, саморуч змайстрував більше 200 концертних скрипок та віолончелей. Прекрасний більярдист, автор книги з теорії більярдної гри. Захоплювався повітроплаванням, будував аероплан, написав "Основи польоту птахів", учасник велосипедних змагань і автор "Теорії велосипедних перегонів", редактор кількох журналів, белетрист (автор кількох романів, не поцінованих, втім, відомими літераторами), друкував свої повісті й романи в кількох виданнях, в т.ч. і в "Історичному віснику". Проте, в цьому строкатому переліку історія не посідає чільних позицій, а його рецензія на твір В. Піскорського так і залишилась чи не єдиною дотичністю автора до історичної науки взагалі.

Значно більше можна довіряти оцінкам іншого рецензента – італійця Альцеста Джиорджетті [13], автора робіт про Савонаролу та Медичі, який в періодичному виданні "Archivio storico italiano" вміщував свої критичні замітки на історичні публікації. Італійського історика дивує передусім та обставина, що пан Піскорський взявся писати таку складну працю, зовсім не маючи досвіду історіописання, не маючи жодної іншої публікації. При цьому він відмічає, що автор скористався найкращими творами з біографії Ферруччі та історії Флоренції, але вказує і на інші роботи, які доцільно було б залучити до аналізу. Частина роботи, присвячену біографії Ферруччі, він оцінює позитивно, але нарікань зазнали саме нариси суспільно-політичних установ Флоренції. Так, Джиорджетті зазначає, що мета В. Піскорського "просвітити читача", зрештою залишається не досягнутою, оскільки він хоча й перераховує органи управління (Сеньйорію, Балію, аккопіаторів), і вказує їх основні функції, але робить це дещо хаотично, без єдиної концепції, що заважає розумінню їх ролі в управлінні. І вже зовсім помилковим автор рецензії вважає спробу провести аналогії між різними цеховими організаціями Флоренції. Так, молодий історик вважає, що має право представити читачеві цеховий устрій міста на прикладі аналізу статуту цеху Калімала. А. Джиорджетті відмовляє йому в цьому праві, оскільки цехова організація Флоренції була більш складною і на основі тільки одного цеху не можна судити про решту.

точилась одвічна соціальна боротьба за спільну участь в управлінні. Зрештою, це протистояння призвело до утворення двох самостійних ворожих один одному станів крупних капіталістів (*popolo grasso*), які зосередили в своїх руках всю зовнішню торгівлю і всю крупну промисловість Флоренції, та клас нижчої буржуазії (*popolo minuto*), який опікувався ремеслами і внутрішньою торгівлею. Відтак, інтереси однієї і тієї ж общини виявились розрізненими: між окремими корпораціями точиться боротьба навіть тоді, коли община ця перетворилась на державу, помітною була відсутність загальнодержавних інтересів і наявність тільки кастових.

Реформи пізніших часів торкалися лише окремих політичних інститутів, залишивши поза увагою основний слабкий бік держави. Навіть перетворення Савонароли, попри їх глибинний зміст, не торкнулись цехового устрою міста. В. Піскорський пояснює це тим, що для італійця, який виховувався у вікових традиціях корпоративної боротьби і незнайомого з політичною єдністю, слабкість такого укладу життя не могла бути помітною.

Конституція 1494 – 1512 рр. стосувалась самої Флоренції. Політичні права стали привілеєм тільки мешканців міста, які уявляли себе сеньйорами над усім населенням домініума, над усіма передмістями. Окремі частини республіки не були пов'язані між собою ані засадами представництва, ані федеративним засадами. Населення флорентійського домініума було позбавлене участі в правлінні і Флоренцію сприймало як "багатоголового деспота". Сама ж Флоренція, як центр республіки, мала всі підстави сказати про себе: *"l' état c'est moi"* [10, с. 59]. Таким чином, міцна община, суворо демократична в межах своїх стін, виявилась безжальнішою за тирана у ставленні до своїх володінь. Тому В. Піскорський не погоджується з твердженням Галлама, що краще було стати громадянином Флоренції, аніж підлеглим Вісконті. Дослідник припускає, що якби такий вибір насправді був можливий, то небагато хто віддав би перевагу Флорентійському підданству перед Вісконті.

Шлях для узурпаторських зазіхань Медичі, на думку В. Піскорського, торувала також правова організація Флоренції. Співіснування трьох законодавчих систем – римського,

листування та донесень венеціанських послів в розкритті справжніх намірів окремих осіб, В. Піскорський зазначає, що не можна в традиціях Л. Ранке повністю довіряти цим документам. Адже "наскільки правдивий та відвертий у своїх повідомленнях про останні дні існування Флорентійської республіки один з венеціанських послів – Карло Капелло, настільки брехливий і підозрілий інший – Марко Фоскарі" [10, с. 4]. Біографію Ферруччі, написану Сасетті, він визнавав найкращою, хоча неодноразово критикував і цього автора.

Водночас варто підкреслити ту ретельність, з якою автор підходить до аналізу різноманітних праць з цієї проблематики. Їх автори часто входили до антагоністичних політичних таборів, були носіями протилежних політичних концепцій. Чи не найбільший вплив на твір В. Піскорського справили видатні представники ренесансної історіографії Н. Макіавеллі та його молодший сучасник і критик Ф. Гвіччардіні, відомі своєю дружбою, співробітництвом в Коньякській лізі, але водночас і ідейним протистоянням. Історики ХІХ ст. високо шанували погляди першого й палко критикували другого. Втім, В. Піскорський часто посилається саме на Ф. Гвіччардіні, усвідомлюючи цінність його інформації, але засуджуючи його погляди. Для характеристики політичної ситуації в Європі він посилається на роботи Генріха Галлама. Для висвітлення економічної історії спирається, окрім Лучицького, на роботи Тоніолю і Себраріо, відомих своїми дослідженнями з економічної історії. Для характеристики судової системи йому в пригоді стала праця Енріко Поджі, юриста, державного діяча, відомого роботами з історії судової системи Італії. Таким чином, Володимир Костянтинович проявив себе самостійним дослідником, намагаючись вивільнити власні висновки від політичних вподобань тих попередників, на чії роботи він спирається.

На думку дослідника, комплекс причин, що призвели до падіння республіки, крився в недоліках її ладу. Він шукає ці вади в особливостях суспільно-політичної організації всієї республіки, а не тільки в окремих частинах її конституції. Військово-цехова організація міста, яка визначала соціальну структуру з 1293 (з Постанов Справедливості – "Великої Хартії Флоренції"), мала безліч недоліків [10, с. 27]. Між старшими і молодшими цехами

Провину за переворот 1494 р. він цілковито покладає на Піетро Медичі, спадкоємця Лоренцо il Magnifico, зі смертю якого починається діяльність політично безталанних осіб з цього роду.

Особа Клімента VII також в центрі уваги автора, оскільки саме його дослідник звинувачує у протистоянні між Флоренцією і папою. В цьому відношенні показовою стала діяльність Пассеріні, прелата, якого папа призначив завідувати флорентійськими справами [10, с. 67]. Він не володів, ані розумом, ані тактом, ані далекоглядністю. Всі важливі державні справи могли вирішуватись тільки за його особистої згоди, а він не схильний був радитись ні з ким. Запрошення ним Ф.Строцци на допомогу в підтриманні політики Медичі стало останньою краплею в переліку його промахів: неодноразові образи родини Строцци змусили останнього відступитись від вікових інтересів дому Медичі. Відомий рід покидає Флоренцію.

Послідовні антагонічні гонфалоньєрати Ніколо Каппоні та Франческо Кардуччі він вважає втіленням двох провідних партій, напрямків думки й діяльності флорентійського громадянства. Скинувши ярмо Медичі, суспільство на короткий час виявилось об'єднаним у своїх інтересах і райдужних сподіваннях на світле майбутнє, тому для їх захисту й обрало гонфалоньєром Каппоні. Але його програму автор оцінює як таку, що не відповідала духу й потребам часу: вона передбачала уникання військового протистояння через низку поступок ворогам флорентійської демократії.

Каппоні він називає одним з найтипівіших представників флорентійської "товстої" буржуазії, яка добре уміла лавірувати між підводними каменями політичних несподіванок, але не вміла підійматись до жертв безкорисливого та самовідданого служіння суспільним інтересам. Страх за власне благополуччя та небажання ризикувати собою і своїм майном були характерними рисами боязкої та нерішучої знаті Флоренції загалом, і Каппоні зокрема.

Партійна байдужість, на думку В. Піскорського, в більшості випадків свідчить про відсутність політичних переконань. Водночас удавану відданість Каппоні народним інтересам він називає абсолютно показовою, оскільки на практиці він залишався палким захисником тієї партії, яка "не проти була продати свободу за збереження переваг свого стану" [10, с. 97].

лангобардського та кодекси публічного і приватного права у вигляді статутів, – спричиняло розрізненість юридичних норм в різних частинах республіки. І навіть Савонаролі зрештою так і не вдалось виправити це становище.

Небезпечні для держави явища спостерігались також і в економічній сфері, розвиток якої був зумовлений торгівельними інтересами республіки. Так, дослідник наголошує на особливо жалюгідному становищі селян флорентійської округи, яким вигідніше було кинути земельний наділ і податись в найманці до кондотьєрів. В той час, як міщани користувались численними правами, селяни мали самі лише повинності.

Єдності національної взагалі не існувало. Автор спростовує твердження Ф. Гвіччардіні про те, що нашествя французів "як буря, що здійнялась раптово, ... перевернула все". Між окремими частинами Італії і без того точилась безперервна боротьба через політичну рівновагу: кожна держава прискіпливо дивилась за діями інших через своїх послів і якщо помічений був найменший намір однієї посилитись за рахунок іншої, починалась вправна дипломатична боротьба, за якою могла постати не менш вправна – військова.

Ці слабкі сторони флорентійської демократії вчений називає водночас сильними сторонами її ворогів – родини Медичі. Фундаментом, на якому Медичі звели будівлю тиранії і на якому базувалась їх могутність, був найнижчий і водночас найчисельніший елемент флорентійського суспільства – народна маса, яку В. Піскорський називає "силою інертною", нездатною без дієвої ініціативи окремих осіб почати боротьбу за свої інтереси [10, с. 70]. В цьому відношенні цікавими є характеристики істориком окремих вождів різних партій.

З часів "соціальної революції" Чомпі рід Медичі міцно закріпив за собою звання захисників народних інтересів. Водночас його представники уміло підтримували й середній клас, широко долучаючи його до управлінських посад [10, с. 60]. Але у встановленні диктату Медичі (він також вживав термін "принципат") В. Піскорський не останню роль відводить особистісному фактору. Саме цей рід, на його думку, мав найсильніших, найталановитіших представників, які вирізнялись політичною далекоглядністю, тактом і неабиякою енергією.

Як цілком буржуазне місто Флоренція зневажала силу зброї і надавала перевагу інтелектуальній боротьбі перед військовою. Військовому мистецтву Ферруччі вчився на прикладі тогочасних кондотьєрів. Інститут кондотьєрату В. Піскорський вважає унікальним, єдиним у своєму роді і таким, який міг виникнути тільки в політичних умовах середньовічних італійських республік, які не мали установ, що захищали б права особистості та гарантували б її безпеку. Водночас відчувається неготовність молодого історика дати однозначну оцінку цій установі. З одного боку, він зазначає, що війна для кондотьєра – це мистецтво, де кожен з суперників прагне виявити не стільки сліпу відвагу, скільки спритність та кмітливість. Перехитрити ворога вважалось більш почесним, аніж різанина, "справа катів". Саме тому, на думку В. Піскорського, в Італії і не було великих армій солдат, які підставляли б свої груди під удари зброї, аж до нашестя "ультрамонтанських варварів", які збентежили всі сторони італійського життя і поширили в ньому хаос [10, с. 12]. З іншого ж боку, В. Піскорський наголошує на тому, що кондотьєри – це люди, які торгували військовим мистецтвом і не зупинялись ні перед чим, аби похизуватись перед міццанами й отримати від них почесне прізвисько "сміливці" ("bravi"). Але для цих "bravi" не існувало нічого святого: вони бльознірствували над іменами Бога і Диви Марії, зневажали всі релігійні обряди й пости, не замислюючись, могли встромити кинджал в того, хто перевершував їх у військовій вправності і могли ударом ноги повалити першого зустрічного, не зважаючи ні на вік, ні на стать, ні на досвід.

Певна ідеалізація свого героя, так властива історикам-початківцям, особливо помітна в оцінці В. Піскорським особи Ферруччі. Дослідник переконаний, що саме під керівництвом кондотьєрів, особливо під впливом Дж. Содеріні, Ферруччі навчився володіти шпагою й списом, і вивчив основи стратегії, тактики й фортифікації, але при цьому завдяки внутрішній силі й моральній стійкості сам він не підпав під їх негативний вплив, зберіг ясність і чистоту душі.

Взагалі В. Піскорський називає особу Ферруччі світлим виключенням в низці характерів, створених епохою Відродження, якій була притаманна всезагальна зіпсованість звичаїв. З-поміж

Суворій критиці з боку дослідника піддаються і державницькі заходи Каппоні. В той час, коли ситуація вимагала від нового гонфалоньєра енергійних заходів щодо військової оборони республіки від ворогів її конституції, Каппоні виявився нижче розуміння цієї необхідності: він натомість заходився виховувати суспільну мораль. При цьому він настільки наслідував Савонаролу, що так і не помітив і не позбувся притаманних його вченню недоліків.

Водночас відбувається посилення фінансового терору: пануючий народ встився партії Медичі за всі її колишні зловживання в довільному розпорядженні суспільним майном. Ці крайнощі, на думку історика, мали негативним наслідком масову еміграцію найбільш заможних і виробничих елементів суспільства і поклали початок низці тих великих економічних лих, які остаточно зруйнували могутність держави.

Організація громадянської міліції, як гарантії політики Каппоні проти ворожої партії, страта юного ентузіаста Якопо Аламанні, який насмілювався вступити проти цього недемократичного заходу, продовження тасмних перемовин з Кліментом VII зрештою тільки посилили народну опозицію правлячій партії.

На противагу такому курсу В. Піскорський високо оцінює демократичну програму Кардуччі, який усвідомлював, що одна поступка на користь ворога потягне за собою іншу, і так аж до остаточної втрати всієї свободи. Енергійний противник будь-яких компромісів, він визнавав необхідність відкритого протистояння могутній силі Європи, інтереси якої полягали у встановленні у Флоренції принципату. Якщо гонфалоньєрат Каппоні дослідник вважає періодом коливання в політичних інтересах аристократії й демократії, то гонфалоньєрат Кардуччі він називає остаточною перемогою демократичної партії, а її рішення відстоювати свободу зі зброєю в руках визнає справжнім рішенням народу.

Автор співчуває своєму героєві, вказуючи, що Франческо Ферруччі отримав Флоренцію, яка була вже полишена Францією, позбавлена підтримки з боку держав Європи, в оточенні ворогів в особі власних підлеглих, послаблена боротьбою партій та економічними негараздами.

найтипівіших представників свого часу: надзвичайно хитрий, спритний, обачливий, далекий від усього того, що складає поняття "честь та совість" – він не обмежувався жодними засобами для досягнення власної мети. Аналізуючи його відступ з Перуджи, В. Піскорський не погоджується з думкою істориків Сеньї та Нерлі, які вважають, що Малатеста отримав такий наказ безпосередньо від гонфалоньєра. Дослідник переконує, що за здачу фортеці він отримав цілу низку привілеїв від папи: амністію для себе і всіх своїх родичів, кілька маєтків [10, с. 140]. Відтак історик аргументовано підводить читача до думки про неминучість зради з боку найманця-кондотьєра.

Опинившись в складних умовах, Флоренція зважилась наділити Ферруччі надзвичайними повноваженнями: його призначили генерал-комісаром (фактично диктатором) Вольтерри і всього домініуму. Таким чином, зважаючи на його повагу і відданість справі звільнення держави, він отримав безпрецедентні повноваження, які республіка не надавала за весь час свого існування жодному громадянину. Йому надали право передавати республіку в чий завгодно руки й укладати мир з ворогом на яких завгодно умовах; на нього цілковито було покладено виконання військового плану по врятуванню республіки.

Але попри героїчну оборону Емполі й Вольтерри флорентійською армією Ферруччі, країна була приречена. 3 серпня 1530 р. Франческо Ферруччі загинув у битві при Гавіані, а за кілька днів республіка погодилась на повернення Медичі й реформацію державного ладу. Перехід від свободи до тиранії В. Піскорський визнає неминучим і невідворотнім.

Своїм дослідженням В. Піскорський намагається спростувати "суворий вирок над XVI століттям в Італії" професора Віллари [2], який зауважив, що у військовому та політичному мистецтві того часу не вистачало тієї моральної сили, яка єдина здатна наділити людські діяння усталеністю й тривалістю. На думку українського історика, саме Франческо Ферруччі як військовий діяч, а Франческо Кардуччі, як політичний, мали таку моральну стійкість і величчю своїх духовних чеснот дещо пом'якшують похмурий колорит XVI ст., позначений паплюженням зародків європейської демократії.

інших видатних людей цього часу історик називає тільки Савонаролу, який по цільності його натури та повній відсутності внутрішніх протиріч гідний був посісти місце поруч з Ферруччі. Обидва ці діячі виявили однаково пристрасну і героїчну самопожертву на користь спільної справи і саме Ферруччі згодом виявився палким захисником конституції, створеної у Флоренції Савонаролою.

Призначення Ферруччі в Прато на допомогу тамтешньому комісару Лоренцо Содеріні В. Піскорський вважає рятівним для міста, оскільки найманці тамтешнього комісара грабували місто не менше за його ворогів. Ферруччі вдалось буквально за 6 днів зміцнити дисципліну і встановити справедливі порядки. Але всі заходи новопризначеного комісара зустрічали опір тамтешнього урядовця і небажання Ферруччі миритись з "негідною потворою" Содеріні призвело до його переведення до не менш важливого в стратегічному відношенні міста Емполі. Він підкреслює надзвичайну повагу народу до комісара. Ферруччі гуманно ставився до солдат (хоча винних жорстоко карав) і до населення, займався фортифікацією, особисто надавав медичну допомогу. Він виявився єдиним, хто в умовах осади зумів утримати останній шлях сполучення (і забезпечення продовольством) Флоренції з передмістям і врятувати її від голоду.

Важливою заслугою Ферруччі автор вважає його талант восначальника: він зумів захопити кілька навколишніх фортець, зміцнивши таким чином зв'язок Емполі з Флоренцією. Його палким бажанням на той момент було перенесення війни з Тоскани в Папську область, щоб змусити таким чином імператорське військо зняти осаду з Флоренції. Але його неодноразові звернення з цього приводу до Колегії Х довго не зустрічали належної відповіді. Він вказував на бездіяльність війська, що перебувало у Флоренції і тільки знищувало і без того незначні запаси голодуючого міста, просив надати бодай незначну військову допомогу і розширити повноваження, що уможливило б гідну відсіч ворогам республіки.

Проблема полягала в тому, що Ферруччі виявився у військовому підпорядкуванні кондотьєру Малатесті, який очолював військові сили Флоренції і мав перевагу над громадянською владою. Малатесту В. Піскорський вважає одним з

Джерела та література

1. В'яла О. Науково-педагогічна діяльність професора В.К. Піскорського: історіографія проблеми / Олена В'яла // Сіверянський літопис. – 2008. – № 5. – С. 67–72.
2. Виллари П. Джироламо Савонарола и его время / Паскуаль Виллари – СПб. : Изд-во "Грядущий день", 1913. – Т. 1–2.
3. Дятлов В.А. Научно-педагогическая деятельность В.К. Пискорского в Нежинском историко-филологическом институте / В.А. Дятлов // Література та культура Полісся. – Вип. 1. – Ніжин, 1990. – С. 57–59.
4. Леман А. [Рецензія] // Исторический вестник. Историко-литературный журнал. – Т. 45. – 1891. – Август. – С. 486–488.
5. Лиман С. Средневековая Флоренция в трудах историков Украинских земель Российской империи (1804 – 1805 гг.) / Сергей Лиман // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 34. Серія: історичні науки: № 4: Збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2006. – № 34. – С. 78–83.
6. Моціяка П.П. Ніжинська сторінка життя і творчості В.К. Піскорського / П.П. Моціяка // Література та культура Полісся. – Вип. 6. – Ніжин, 1995. – С. 103–113.
7. Новикова О. В.К. Піскорський. Біографічний нарис / Олена Новикова // В.К. Піскорський. Вибрані твори та епістолярна спадщина / Упор. О.О. Новикова, І.С. Пічугіна. – К.: "Відродження", 1997. – С. 17–39.
8. Новикова О. В.К. Піскорський / Олена Новикова // Український історичний журнал. – 1992. – № 6. – С. 2–116.
9. Новикова О. Посол вітчизняної науки / Олена Новикова // Всесвіт. – 1995. – № 5–6. – С. 165–170.
- 9а. Пискорский В. О предмете, методах и задачах науки всеобщей истории ... – С. 45,47.
10. Пискорский В. Франческо Ферруччи и его время: Очерк последней борьбы Флоренции за политическую свободу (1527 – 1530) / Владимир Пискорский. – К., 1891. – 193 с.
11. Пічугіна І.С. Видатний історик-іспанолог / І.С. Пічугіна // В.К. Піскорський. Вибрані твори та епістолярна спадщина / Упор. О.О. Новикова, І.С. Пічугіна. – К.: "Відродження", 1997. – С. 14–17.
12. Труш О.М. Науково-педагогічна та громадська діяльність В.К. Піскорського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні іст. дисципліни" / О.М. Труш. – К., 2009. – 17 с.
13. Giorgetti A. [Рецензія] // Archivio Storico Italiano, 5 seria, in Firenze. – 1892. – Т. 9. – Р. 372–381.

Варто відмітити, що попри надзвичайне захоплення героїзмом Ферруччі, автор все ж оцінює його досить виважено. Італійська історіографія XIX ст. на хвилі Рісоржimento занадто ідеалізувала, а подекуди й міфологізувала Ферруччі, що було зрозуміло з огляду на необхідність пошуків національного ідеалу в минулому Італії, прикладів єднання народного духу. Втім, слід враховувати, що така концепція була лише відповіддю на запити часу, оскільки в той час, на який припадала діяльність Ферруччі, ще не існувало (та й не могло існувати) самої ідеї національної єдності, яку так наполегливо шукали італійські (і не тільки) історики XIX ст.

В своїй оцінці Ф. Ферруччі як героя автор виявився безперечно правий: історія не тільки не спростувала його переконання, але й підтвердила його. Франческо Ферруччі – безумовний герой в сучасній Італії. На його честь названі вулиці та площі в багатьох містах, йому поставлені численні статуї, розміщені зображення на поштових марках, зрештою його ім'я закарбоване в пам'яті італійців в державному гімні. В Гавіньяні, містечку, де загинув Ферруччі, створений та діє музей на його честь. Отже, даремно Володимир Костянтинівич засмудувався, що в Італії мало відоме ім'я Ферруччі. Так сталося, що український історик випередив у своїй пам'яті про цього героя самих італійців: він вважав необхідним святкувати 400-ту річницю з дня народження Ферруччі, позаяк італійці особливо активно звернулись до цієї тематики з нагоди 400-річних роковин смерті свого героя: саме тоді було перевидано чимало праць, присвячених біографії Ферруччі, проведено нові дослідження. На жаль історик трохи не дожив до відродження і належного шанування слави свого героя.

Праця В. Піскорського гідно витримала перевірку часом, ставши першим кроком науковця в дослідженні актуальних проблем історії Нового часу, і зараз є неоціненним джерелом для дослідження історії Флоренції періоду Італійських воєн, адже на сьогодні в українській історіографії ані біографія Ферруччі, ані ранньомодерна історія Флоренції так і не знайшли належного висвітлення.

СУДЬБА АРХИВОВ ВЕНЕДИКТА АЛЕКСАНДРОВИЧА МЯКОТИНА

Доклад содержит воспоминания дочери В. Мякотина об отце и его отношениях с В. Пискорским. Особое внимание уделяется истории семейного архива Мякотиных.

Ключевые слова: Венедикт Александрович Мякотин, семейный архив, В. Пискорский.

Мое выступление не претендует на обзор жизни и деятельности В.А. Мякотина. Желающий ознакомиться по-настоящему с его биографией найдет ее в очень богатой и правдивой брошюре, изданной Еленой Александровной Новиковой в 2010 г. [1]. Все что я могу сказать, повторить или добавить, является "устной историей". Я могу передать то, что я слышала в моей семье, в моем детстве, которое прекратилось частью со смертью моего отца в 1937 г. и окончательно со смертью моей матери в начале 1943 г. Хочу также сказать несколько слов о теме "Украина" в его жизни, в его работах, и в унаследованных от него архивах.

Мой отец, В. А. Мякотин, был большим другом Владимира Константиновича Пискорского. Они познакомились в 1890 г., когда мой отец приехал в Киев. Сам он был родом из Гатчины, под Петербургом, учился в Петербургском университете, и по окончании университетского курса был "оставлен при университете на кафедре русской истории". Но вскоре это было отменено из-за его "политической неблагонадежности". Вместо этого его назначили преподавать в Александровский лицей [2], где, считалось, "неблагонадежность" не могла принести вреда. Весной 1890 г. он поехал в Киев с намерением собрать в тамошних архивах материал для задуманной им работы по еще мало тогда изученной истории крестьянства Левобережной Украины в XVII – XVIII вв. Эту тему он выбрал сам, так как интересовался историей Украины, а также и по другой причине. В начале 90-х гг. девятнадцатого века многие из русских начинающих историков хотели работать в области социальной

СТАНОВЛЕНИЕ НОВИСТИЧЕСКИХ СТУДИЙ В. ПИСКОРСКОГО: ПРОБЛЕМЫ ПАДЕНИЯ ФЛОРЕНТИЙСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье рассматривается формирование взглядов В. Пискорского на ключевые проблемы истории Европы Нового времени. Специальное внимание уделяется анализу его раннего исследования "Франческо Ферруччи и его время", в котором рассматриваются причины падения демократических учреждений Флоренции в конце XV – начале XVI ст.

Ключевые слова: В. Пискорский, Франческо Ферруччи, Флорентийская республика, новистические студии, Современная Европа.

Marina Keda (Chernigiv, Ukraine)

ORIGIN OF NOVISTIC STUDIES OF V. PISKORSKY: THE PROBLEMS OF FALLING OF FLORENTINE REPUBLIC

The article contains the analyses of V. Piskorsky views on history of Europe in Modern Ages. The special attention is paid to his research "Francesco Ferrucci and his epoch", which deals with reasons of falling of democracy institutions in Florentine republic at late XV – early XVI ages.

Key words: V. Piskorsky, Francesco Ferrucci, Florentine republic, novistic studies.